

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУМ
Департман за последипломске студије
Данијелова 32, Београд

ВЕЋУ ДЕПАРТМАНА ЗА ПОСЛЕДИПЛОМСКЕ СТУДИЈЕ

Одлуком Већа Департмана за последипломске студије број 4-39-1/2018 од 09. 02. 2018. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Ирене Лагатор Пејовић под називом КРИТИКА КАПИТАЛА У САВРЕМЕНОЈ УМЈЕТНОСТИ о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и докторској дисертацији

Др. ум. Ирена Лагатор Пејовић је рођена 1976. године на Цетињу, Црна Гора. Основне студије завршила је на Факултету ликовних уметности (Универзитет Црне Горе), где је стекла звања магистра графичког дизајна и графике. Одбранила је уметнички докторат на Центру за интердисциплинарне студије – вишемедијска уметност (Универзитет Уметности у Београду). Као визуелна уметница активно излаже уметничке радове на самосталним и колективним изложбама у земљи и иностранству од 2000. године. Монографија о њеном уметничком раду објављена је код Neue Galerie из Граса, издавач је био Buchhandlung Walther König у Немачкој 2012. године. Самосталном изложбом *Мислити сликом*, представљала је Црну Гору на 55. бијеналу уметности La Biennale di Venezia 2013. године. Њени уметнички радови налазе се у колекцијама FRAC – Марсеј, Француска; Вила Пақјани, Италија; Музеј савремене уметности у Београду; Музеј савремене уметности у Бањалуци; Музеј новца у Београду. Запослена је у звању доценткиње на Факултету за дизајн и мултимедију – Универзитет Доња Горица у Подгорици. Живи у Подгорици и на Цетињу.

Кандидаткиња има један објављени рад категорије М24 чиме је испуњен предуслов за одбрану докторске дисертације: „Савременост музејских политика према тактичким политикама времена у уметности АПГ групе“, *Српска политичка мисао*, 2019 (<https://doi.org/10.22182/spm.specijal201>), 71-90. ISSN 0354-5989

Преостали објављени радови:

„National Bank Building in Cetinje Versus Self Vanishing Modernism. Promotion Or Maintainance”, *Proceedings. 21st International Congress of Aesthetics*, Faculty of Architecture, Belgrade, Serbia, 2019, pp. 1808-1819. ISBN 978-86-7924-224-2 М33

„Doxa and the Paradox of the Limited Liability Company”, Art+Media, Br./Issue No. 16/2018, ISSN 2217-9666, Fakultet za medije i komunikacije, Beograd. pp. 1476-158. **M52**

„Novo naseljavanje budućnosti”, u *Naseljeni ctrež, knjiga o likovnom radu Ranka Radovića*, Matica crnogorska, Podgorica, 2016, str. 48-55. ISBN 9788684013882

„Društvo neograničene odgovornosti”, u *Irena Lagator Pejovic: The Society of Unlimited Responsibility. Art as Social Strategy*. 2001-2011. urednik: Neue Galerie iz Graca, izdavač Buchhandlung Walther König u Nemačkoj, 2012, str. 78-82.

...

Докторска дисертација кандидаткиње Критика капитала у савременој уметности је урађена на укупно 261 стран, од чега 29 страна чине прилог и списак литературе. Списак литературе обухвата 254 референци које чине научни радови, књиге, зборници радова. Уз основни текст дисертација садржи и 34 слике, и 6 графикана.

Докторска дисертација кандидаткиње Ирене Лагатор Пејовић је била подвргнута провери софтвером за установљавање преклапања/плагијаризма (iThenticate Plagiarism Detection Software). Укупан процентуални износ запажених преклапања износи 5% дисертације. Све појединачне подударности су мање од 1%.

2. Предмет и циљ истраживања

Предмет рада докторске дисертације је појава и развој критике капитала у савременој постмедјској уметности, те анализа и расправа стратешких и тактичких отпора савременом капитализму у савременој уметности. Дисертацијом није понуђена економска и политичка критика капитала и капитализма, већ уметничка и естетска пракса која рецепцијом економских и политичких појава у пољу уметности предочава савремене друштвене конфликте и њихове импакте у пољу савременог уметничког и естетског бивања и деловања. У ужем смислу предмет дисертације су парадокси, друштвене кризе и конфликти, неједнакости и прекарности које савремено капитализам, током својих глобалистичких и експлоатацијских тенденција, производи. Тиме се настоји указати на неопходно решавање дилеме о томе да ли савремени свет треба да предводи моћ капитала или моћ знања. Предмет истраживања је на прецизан и конзистентан начин изложен у анализама и расправама теорија савременог капитала, у приступима критици капитала у теоријама савремене уметности и у акрибичним анализама пракси критике капитала у савременим уметничким праксама.

Кандидаткиња је успоставила осмишљен и мотивисан критички однос између студија различитих аутора (Петер Вајбел, Борис Гројс, Шантал Муф, Марта Нусбаум, Никола Бурио, Маја Станковић, Бруно Латур, Маријана Мазукато, Елизабет Грош, Дорен Масеј и др.) на које се позива и њених аутентичних концепата и интерпретација постављеног предмета и метода истраживања.

Основни циљеви огледају се у изучавању дискурса савремености, дискурзивном проучавању критичког уметничког отпора према репресивним методама политике и економије, у указивању на значај теоријског и истраживачког поступка у савременој постмедијској умјетности, анализи историјских околности и друштвено-културалне и геополитичке стварности као предуслова за настанак критичке уметности која не негира свој политички и друштвени ангажман у настојању стварања и одржавања инклузивнијег и равноправнијег друштва. Другим речима, циљ исказан докторском дисертацијом је идентификовање потенцијалности и учинковитости могућности и досега савремених еманципаторских уметничких пракси као друштвених стратегија.

Предмет и циљеви докторске дисертације указује на битну онтолошку промену савремене уметности, а то значи да се референце уметничког рада и деловања више не виде самом пољу аутономне уметности, већ се идентификују у сложеним пољима економије и политике тј. унутар културе и друштва. Кандидаткиња, зато, указује на промене које захтевају онтолошку, естетску, политичко-економску и институционалну анализу и расправу савременог света у локалном и глобалном смислу.

3. Хипотетички оквир истраживања

Кандидаткиња је поставила шест научних хипотеза које је успешно теоријски расправљала и аргументовала у дисертацији.

Првом хипотезом се указује на статус савременог глобалног и транзицијског капитализма и на нужност теоретизовања капитализма у контексту савремених друштвених и хуманистичких теорија. Сваки друштвени формат нужно је повезан са специфичним теоријским дискурсима које треба анализирати, тумачити и расправљати, тј. учинити транспарентним. Кандидаткиња је показала радикалне трансформације којима савремена друштва пролазе од односа блоковске поделе света до поделе на Исток и Запад, те на поделе Север-Југ. Њена главна хипотеза, зато, гласи: **спроведена је критичка евалуација савременог економског система са свим последицама на људски живот од производног рада и тржишне размене до организације свакодневног живота**. Разрадом интерпретација изведених из прве хипотезе показује се шири контекст за постављање предмета дисертације и његову разраду.

Другом хипотезом се отвара анализа и расправа критика капитала и капитализма са становишта савремених теорија уметности (Никола Бурио, Art&Language, Петер Вајбел, ситуационистичка интернационала, футуризам, и др). Указује се на могућност разраде двоструког односа тј. улоге теорије уметности у свету капитализма и функција теорије критичке уметности у капитализму.

Трећом хипотезом је претпостављен и анализиран однос уметности и друштва, пре свега, поентиран дискурсима Петера Вајбла, да би се засновала теорија "антидогматичког односа уметности и отпора". Кандидаткиња, зато недвосмислено тврди да се уметност заинтересована за форму отпора јасно разликује од других начина

уметничког изражавања, а то је утемељује као релевантан вид дискурзивног и епистемолошког истраживања. Битан је зато смер расправе којим се указује на начин на који се односе глобална уметност и глобални капитализам између обрта и отпора у суочењу са другим, новим итд. Трећа хипотеза је, зато, постављена да би се истраживали и расправљали аргументи за тврђење да је уметност, пре свега, друштвена активност.

Четвртом хипотезом се поставља једна ризикантна и изазовна тврдња о улози боје у критици капитала у савремености. Кандидаткиња је тумачила улогу појављивања и нестајања боје у природи, јавном-урбаном простору и архитектури. Указала је на повезивање два битна аспекта у односу на савремени однос према боји: екокритички и друштвени: „Зато је у 21. вијеку потребно поставити питање о новој улози и критичком потенцијалу боје, односно, њеном капацитету повезивања, активности и ангажованости прије него искључења репрезентацијом и експлоатацијом у савременом контексту глобализованог капиталистичког свијета“ (стр. 137).

Петом хипотезом се поставља теоријски приступ форми у уметности и њеним критичким потенцијалима. Тиме се поставља питање о улози и статусу слике у савремености, те о односу економије и слике, слике и архитектуре.

Шеста хипотеза се односи на истраживање и презентацију одговора на питање „Да ли је могућа стварност заснована на слободи, једнакости и еколошки оправданој одрживости и еквилибријуму у времену антропоцена?“ Реч је о процесима мењања и одумирања на планетарном нивоу у односу на импакте људског рада у времену глобалног капитализма. Свакако, постављеној критичкој хипотези понуђена је и хипотеза о алтернативном деловању у пружању отпора уништавању еколошких локалних и глобалних система.

У закључку дисертације су изведене упоредне критичке расправе понуђених хипотеза и изведених теоријских одговора. Кандидаткиња утврђује да је из критичког дискурса о савременом глобалном капиталу и капитализму могуће извести стратегије и тактике уметничког отпора.

Постављене научне хипотезе концептуалним карактером (дефинисање појма капитала, капитализма, отпора), историјском перспективом (историзацијом односа уметности и стварности, стварности од економско-политичке преко еколошке до антропоцене) и трансдисциплинарним интерпретирањем друштвених разлика (мапирање односа уметности, капитализма и отпора) омогућиле су на аутентичан начин темељан теоријски истраживачки пројект те реализацију докторске дисертације.

4. Методологија истраживања

Методологија истраживања и писања докторске дисертације се заснива на компаративним и критичким поступцима идентификације, дескрипције, тумачења и расправе концепата, дискурса, али и појава својствених за савремени капитал и капитализам у локалном и глобалном смислу. Компаративна методологија је основа

трансдисциплинарног приступа пошто омогућава суодношење различитих дисциплина из области хуманистичких и друштвених наука те уметности као битне праксе.

Кандидаткиња је предложила за истраживања и интерпретације теме и предмета докторске дисертација следеће научне методе:

1. Компаративни приступ, интердисциплинарни фокус и критичка анализа појава, тенденција и уметничких пракси битних за проучавање односа уметности према економским процесима, политичким карактеризацијама капитала и глобалног/локалног капитализма, те према процесима уметничког отпора ка доминантима које га настоје инструментализовати и релативизовати, тј. подредити доминантним моћима друштва.
2. Указивање на парадоксе система и сектора друштвено-културалне конструкције стварности који услед капиталистички конструисаног поманкања знања, конструисане перцепције, сензибилности и интересовања за конструкцију стварности често остају невидљиви или непримећени. Однос уметности и економије, питање власништва и продукције у том процесу постају сврсисходно занимљиве сфере истраживања. У методолошком смислу битни су поступци концептуалног, дискурзивног и уметничког предочавања невидљивих друштвених констелација. Проблематика појмљивости и видљивости је суштински битна за њену дисертацију.
3. Израда дијаграма тј. структура визуелно-текстуалног приказивања који би указивали на просторно-временску компаративну студију појединих кључних (а) дискурса, теоријских тенденција, уметничких дела или аутора, (б) концепата, појмова и термина, обрађених у овој дисертацији.
4. Разрада и примена теоријских тумачења путем краћих студија случаја оних уметничких пракси и позиција чија реализација обухвата одговорно тумачење света капитала и нуди адекватан одговор разрешењу доминације истог те покушаја његове примене и дистрибуције у складу са Гројсовим новим универзализмом.
5. Мапирање историјских и теоријских дискурса проучавањем теоријске и уметничке литературе на енглеском, италијанском, француском и српском језику.

Њена методологија показује познавање савремених интернационално развијених теоријских метода историје уметности, теорије уметности, критичке естетике и економско-политичких теорија. Затим, показује спремност кандидаткиње да преузете методе развије, критички превазиђе или постави на начин који одговара теми, предмету и циљевима докторске дисертације. Методолошки допринос овог предлог дисертације је у томе што се уобичајена линеарна, каузална и дескриптивна методологија модернистичке историје и теорије уметности "дијаграматизује", на пример, упоредити са функцијама дијаграмске анализе од Делеза/Гатарија преко Шантал Муф до Петера Вајбла, Бориса Гројса и др. Рећи да се методологија дијаграматизује, значи, да се стратегије развоја "интерпретативног стабла" тј. "линеарног тумачења" прелази на интерпретативно вишедимензионално мапирање и умрежавање концепата, термина, модела тумачења и, свакако, изабраних студија случаја.

5. Кратак приказ садржаја докторске дисертације

Докторску дисертацију *Критика капитала у савременој уметности* чини увод, 6 делова са укупно 43 поглавља, закључак, списак литературе (254 библиографске јединице), биографија кандидаткиње и 3 прилога.

У „Уводу“ су изложене на систематичан начин полазне научне хипотезе, услови употребе методолошких апаратуса и скициран је контекст истраживања за докторску дисертацију.

У првом делу са насловом „Теорије савременог капитала“ предочени су теоријски приступи савременом капиталу у 10 поглавља. Изведена је селекција тема, концепата и дискурса из економских, политичких и културалних теорија које ће бити од интереса за идентификацију, анализу и расправу капитала и капитализма у савременим теоријама и критичким праксама уметности. У поглављима су изнесене следеће тематизације: критичка евалуација економског система; казино капитализам и наука; рационализација и ризик; тотални капитал и производња дуга; теорија промене: употребна вредност наспрам вишка вредности; капитализам и идентитет; капитал и парадокс границе - од сигурности и несигурности до биодерегулације и нон-стоп капитализма; од 24/7 натраг ка 15/7; од три ка два света; од масе до појединца; парадигма повезивања, претпостављена слобода и буђење жеље за критиком; од добровољног учешћа и самоодбране од дигиталног у трећој модерности до дигиталне искључености и ауто-деструкције; и плутократија и аутократија: претварати у оскудно оно чега је било у изобиљу.

У другом делу „Критика капитала у теорији уметности“ се изводи битни проблемски хоризонт ове дисертације тиме што се критички однос према капиталу и капитализму поставља у контексту савремене теорије уметности. Полазиште расправе је у идентификовању контекста, затим, услова релационе естетике и „комонизма“. Овде термин комонизам означава однос принципа интерактивности и релације, сусрета и дијалога између одвећ развојених друштвених слојева у настојању да се уметничким делом производе друштвеност, микроутопије, да се отворе нови видови друштвене комуникације и општења (стр. 50). Други део чине осам поглавља: 1. Увод: Од контекста и релационе уметности ка комонизму; 2. Криза друштва статиста и могућност интерсубјективности; 3. Културни империјализам или теоријска расправа; 4. Пост-етничко стање уметности, приватизација и парцелизација; 5. Ситуационизам и алтермодернизам; 6. Форма или формација; 7. Артивизам, трећи текст и егзо-еволуција; 8. Друга ренесанса и ресетована модерност.

У трећем делу „Критика капитала у савременој уметности“ у девет поглавља су идентификоване, анализирани и расправљани битне проблемске теме савремених уметничких пракси као што су: превазилажење модерности и карактер перманентне транзиције у савременој уметности; статус производње у савременој уметности; отпор у савременој глобалној уметности; уметност као друштвена стратегија; критичне релације између репрезентације, стварности и акције у савременој уметности; друштвена питања

и предузетништво; субверзије комодификације и питања о демократској уметности; односи глобализације и институција уметности; и свакако једна изузетна тематизација и анализа преображаја носталгије за човеком у носталгију за животом.

Четврти и пети део је заснован на реинтерпретацијама традиционалних појмова теорије ликовних уметности и обликовања „боји“ и „форми“ у условима уметности као друштвене стратегије и критичког обрта. Четврти део чине пет поглавља, а пети део четири поглавља. Кандидаткиња је показала како се традиционални формални аспекти ликовности редефинишу, реконтекстуализују и наново евалуирају у условима уметничког критичког отпора према глобалном и локалном капитализму. Посебно су битне расправе о боји у друштвеном искуству уметности те указивање на повратак боје у јавни/друштвени простор посредством архитектуре – инструктиван пример је анализа облакодера Станка Фабриса у Титограду/Подгорици подигнутих између 1962. и 1964., а обновљених 2019. године. У петом поглављу је дат нагласак на економији слике и економији визуелности у социјалистичкој архитектури (Петар Вуловић пројекат Народне банке на Цетињу). Ове расправе су била полазиште да дискусију савремене екологије, еко-естетике, теорија одрживости у времену макро еколошких, економских и, на крају, вирусом изазване пандемије. Кандидаткиња Ирена Лагатор Пејовић је изузетно успешно показала могућност „ресетовања“ традиционалних тема из теорије ликовне уметности у односу на историјске модалитете социјалистичког модернизма и савременог глобалног капитализма у уметности и архитектури. Методолошки је демонстрирана успешност дијахронијске и синхронијске анализе. У петом делу и првом поглављу је увела концепт „Еко-Логи-Номија“ следећим речима „Стога наша теорија Еко-Логи-Номије, коју предлаже ова дисертација, може представљати револуционарни модел одговорности која профит везан за новац ставља у други план, план којем претходи нова природа профита, она која омогућује заједништво а не изолацију, дијелење а не посједовање, хармонију а не панику, која вреднује а не експлоатише појединца, друштво и креативност“ (стр. 191).

Шести део „Критика капитала у дискурсу антропоцена“ чине седам поглавља којима се суочавају потенцијалности људске одрживости и неодрживости у условима теоријске расправе антропоцена и капиталоцентричности. Развијана је расправа концепта одговорности („Модерност и одговорност“), статуса актуелне глобализације („Друга глобализација“), суочења односа науке и уметности („Наука и умјетност“), односа људског и технолошког света („Концепт модерне конституције“), могућности препознавања и тумачења нове улоге уметности („Нова улога умјетности у друштву“), односа капиталоцентричности и антропоцена у свету перманентне кризе („Капиталоцентричност - антропоцен“) и, на крају, расправе услова живота на оштећеној планети („Парадокс економске парадигме“). Кандидаткиња је зато експлицитно указала на сложени теоријски оквир промишљања изложеног у шестом делу следећим речима: „А у контексту критике капитала, модерности и антропоцентризма, као и у контексту латуровског покушаја ресетовања модерности и Харавејиног покушајног мишљења, још једна се сфера могућности отвара, она о деколонијалном обрту и демодернизирајућим

могућностима које започињу с умјетношћу и музеологијом као мјестима стварања, меморије и прије свега историје“ (стр. 228).

У Закључку се обједињујућу понуђене хипотезе, анализе и расправе како концепата и дискурса, тако и студија случаја, да би се добила „слика“ глобалног односа активног и критичког деловања савремене уметности према глобалном капиталу и капитализму, односно, према импактима које глобални капитал и капитализам изазивају у савременом свету људског, технолошког и природног живота.

Три прилога су „Усмена историја. Прилог интервјуа са економистом и карикатуристом Луком Лагатором: Новац као заштитно и заштићено средство“, „Мапа концепта дисертације“ и „Употреба теорије Еко-Логи-Номије у дисертацији њен даљи развој“.

6. Постигнути резултати и научни допринос докторске дисертације

Трансдисциплинарна докторска дисертације Ирене Лагатор Пејовић *Критика капитала у савременој умјетности* је засновано и разрађено научно дело. Главни резултати и доприноси њеног истраживања и писања су конструисање теоријске платформе која омогућава да се у пољу уметности и пољу теорије уметности идентификују сложене репрезентације економских и политичких карактеризација савременог локалног и глобалног капитала и капитализма, те да се критички укаже на могућности извођења стратегија и тактика уметничког и естетског отпора моћима савременог капитала и капитализма.

Кандидаткиња је показала и аргументовала да је савремени свет уметности конзистентан у одбрани авангардних и прогресивних вредности захваљујући којима се савремена уметност идентификује као критичка, развојна и еманципаторска друштвена матрица у односу на бројне локалне и глобалне друштвене контрадикције и антагонизме.

Сличних научних истраживања односа савремене уметности, културе и друштва у Црној Гори и регији није било до сада. Зато је кандидаткиња предложила и извела ревидирање и осавремењивање бројних термина, концепата и интерпретативних модела коришћених у традицији модерне теорије уметности и естетике.

Такође, битан допринос је ревидирање ”линеарне” методологије историје и теорије уметности увођењем дијаграмског, а то значи вишесмерног и вишезначног тумачења улоге уметности у савременом друштву и култури обзиром на доминантну логику капитала и на тактике критике те отпоре капиталу.

Другим речима, докторском дисертацијом *Критика капитала у савременој умјетности* остварен је научни допринос у односу на увођење и тумачење савремене терминологије, критичко идентификовање односа и антагонизама савремене уметности и капитализма.

Аутентичност њеног приступа трансдисциплинарној проблематици ”политичког“ и „економског“ обрта у визуелним уметностима карактерише то што је она овом

дисертацијом остварила прелаз од уметнице у теоретичарку уметности. На тој ауторској основи је изградила платформу за примену теоријске апаратуре и поткрепила је бројним актуелним теоретизацијама. На назначеној искуствено-уметничкој и протеоријској основи она је остварила систематичан научно истраживачки рад који води ка истраживању и интерпретацији битних питања о устројству савременог света и улоге уметности у свету.

7. Мишљење и предлог Комисије о докторској дисертацији

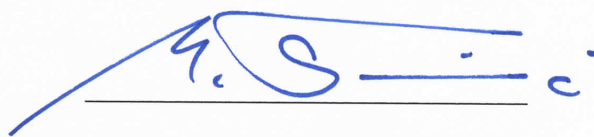
На основу свега изложеног Комисија је мишљења да докторска дисертација *Критика капитала у савременој умјетности* кандидаткиње Ирене Лагатор Пејовић по теми, приступу, структури и садржају рада, квалитету и начину излагања, методологији истраживања, начину коришћења литературе, релевантности и квалитету спроведеног истраживања и донетим закључцима задовољава критеријуме захтеване за докторску дисертацију, те се може прихватити као пододна за јавну одбрану.

Сагледавајући укупну оцену докторске дисертације кандидата Ирене Лагатор Пејовић под називом Критика капитала у савременој умјетности предлажемо Већу департмана за последипломске студије и Сенату Универзитета Сингидунум да прихвати напред наведену докторску дисертацију и одобри њену јавну одбрану.

Потврђујемо својим потписом, под пуном професионалном одговорношћу, да су подаци у Извештају веродостојни и у потпуности тачни, укључујући тачну категоризацију научноистраживачких резултата кандидата, а све у складу са Правилницима и актима Универзитета.

Београд, 27. 04. 2021.

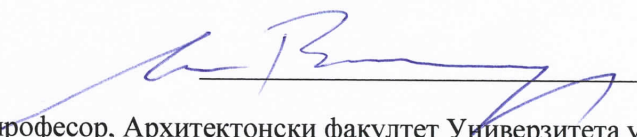
Чланови комисије

др Миодраг Шуваковић, редовни професор – ментор

др Ана Петров, ванредна професорка

др Владимир Мако, редовни професор, Архитектонски факултет Универзитета у Београду